

Poti izobraževanja v slovanskem svetu
Шляхи освіти слов'янських народів
Paths of education in the Slavic world
UKRAJINA / УКРАЇНА / UKRAINE

Konec leta 2016 je bila v sodelovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije (ZZDS), Foruma slovanskih kultur (FSK), Slovenskega šolskega muzeja (SŠM) z drugimi pedagoškimi/šolskimi muzeji in raziskovalci iz slovanskih držav pripravljena mednarodna potujoča razstava *Poti izobraževanja v slovanskem svetu / Paths of education in the Slavic world*.¹ Razstava je želela povezovalno predstaviti korake izobraževalnih poti pri narodih v vseh trinajstih slovanskih državah, a odprto tudi širšega sodelovanja in prepletujočih se mednarodnih vplivov v izobraževanju.

Za svojo predstavitev, ki ji sledimo v narodnem jeziku vsake sodelujoče države in v angleščini, so avtorji izbrali vsak po 24 fotografij in jih oblikovali v šestih temah. To so: 1. Koraki v razvoju pismenosti / Steps in development of literacy. - 2. Pedagogi, učitelji, učiteljice / Pedagogues, teachers, female teachers. - 3. Šolske stavbe / School buildings. - 4. Šolski pouk / School lessons. - 5. Učbeniki in pedagoška literatura / School textbooks and pedagogical literature. - 6. Učila in šolska oprema / Teaching aids and school equipment. Razstavo sta spremljala informativna zloženska² in publikacija s preglednimi besedili šestih tem šolskega razvoja vsake od sodelujočih slovanskih držav v angleščini, slovenščini in domačem jeziku države. Pri razstavi so sodelovali tako muzeji povezani s šolstvom in izobraževanjem nasploh (Belorusija, Bolgarija, Hrvaška, Češka, Poljska, Srbija, Slovaška, Slovenija, Ukrajina) ter raziskovalci pedagoške preteklosti (Bosna in Hercegovina, Makedonija, Črna gora, Rusija).³

Poti izobraževanja v slovanskem svetu so zelo pestre. K Slovanom so vodile poti k šoli in izobrazil iz tradicij antičnega latinskega in grškega sveta, zaznamovalo ga je zahodno krščanstvo z latinico in krščanski vzhod z glagolico in cirilico, pa tudi več jezikov izobraževanja. Ob tem so si slovanski jeziki sorodni in pogosto

1 Poti izobraževanja v slovanskem svetu / Paths of education in the Slavic world, <https://zzds.si/post-2017-01-05.html>; <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=365>

2 Poti izobraževanja v slovanskem svetu, zloženska, 2016; http://www.ssolski-muzej.si/files/events/8979-2016_zzds_slovani_zlozenka_malatiskaj.pdf; <https://zzds.si/wp-legacy/uploads/2017/01/2016-ZZDS-SLOVANI-zlozenka-mala.pdf>

3 Razstava – Poti izobraževanja v slovanskem svetu (2017), <https://zzds.si/post-2017-05-03.html>

lahko marsikaj razumemo tudi pri drugem sorodnem jeziku. Slovanski šolski razvoj so do 1918 zaznamovali ne le jeziki sosedov in drugače govorečih sodeželanov temveč tudi vplivi političnih središč tedanjih imperijev. Glede na pomen izobraževanja, jezika in kulture pri narodnostnem oblikovanju delujejo v vrsti slovanskih držav šolski /pedagoški muzeji kot osrednji državni muzeji za področje izobraževanja, drugod pa je pedagogom in šolam posvečeno več muzejev. Razstava je tako spodbujala mednarodno sodelovanje teh šolskih /pedagoških muzejev slovanskih držav, pa tudi raziskovanje in predstavljanje razvoja zgodovine izobraževanja in s tem podpirala tudi mednarodno sodelovanje nasploh. Razstava je gostovala v Ljubljani, Kopru, v Gabrovu in Varni v Bolgariji ter v letu 2019 v Kijevu v Ukrajini.⁴

Nepričakovana agresija, ki jo od konca februarja 2022 doživlja Ukrajina, je politične razmere v Evropi spremenila na slabše in negativno vpliva tudi na mednarodno sodelovanje in povezovanje. Šolski muzeji po svetu smo na pobudo Schulmuseum Nürnberg (Mathias Rösch), Slovenskega šolskega muzeja (Branko Šuštar), nizozemskega muzeja izobraževanja Nationaal Onderwijsmuseum, Dordrecht (Jacques Dane), baskovskega muzeja izobraževanja Museo de la Educación de la Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatearen Hezkuntzaren Museoa (Luis Mª Naya Garmendia) in Univerze Luxembourg (Karin Priem, tedaj predsednice ISCHE - The International Standing Conference for the History of Education) pripravili 6. aprila 2022 v podporo Pedagoškemu muzeju v Kyivu spletno konferenco (Ukraine-Solidarity-Conference

Vse leto 2022 se v Ukrajini spominajo 300 letnice rojstva svojega velikega filozofa in učitelja Grigorija Saviča Skovorode (Григорій Савич Сковорода 1722-1794) ter njegove bogate duhovne in pedagoške dediščine. Njegov spomenik stoji od leta 2016 tudi v Ljubljani, v parku za Bežigradom.

4 Міжнародна мобільна виставка «Paths of education in the Slavic world» / «Шляхи освіти слов'янських народів», http://pmu.in.ua/exhibitions/shliahu_ospvity/

Шляхи освіти слов'янських народів Paths of education in the Slavic world УКРАЇНА / UKRAINE

Педагогічний Музей України, Київ / Pedagogical Museum of Ukraine, Kyiv
<http://pmu.in.ua/>

Етапи розвитку грамотності в Україні Steps in development of literacy in Ukraine

1. Фрагмент експозиції Педагогічного музею України. Розвиток освіти в Київській Русі (11-13 ст.). Софійський собор / A fragment of the exhibition of the Pedagogical Museum of Ukraine. The development of education in Kyivan Rus (11th-13th century). The Cathedral of St. Sophia.
2. Перша братська школа, владарта в 1586 р. у приватній Острозького монастиря у Львові. / The first brotherhood school, established in 1586 in the premises of the St. Onuphry Monastery in Lwów.
3. Заняття у жіночій церковній школі Христини Лавренків. Харків, 1893-94 рр. / The classes in the all-girls Sunday school of Khristyna Lavrenko. Kharkiv, 1893.
4. Урок хімії у школі робітничої молоді. Харків, 1963 р. / Chemistry lesson in the school for working youth. Kharkiv, 1963.

Українські педагоги, вчителі, жінки-педагоги Ukrainian pedagogues, teachers, female teachers

5. Тимофій Лубенський (1855-1936) – педагог, теоретик і методик початкової освіти. Фото поч. 20 ст. / Timothy Lubenskiy (1855-1936) – a teacher, pedagogue and a specialist in the theory and methodology of primary education. The photo was taken at the beginning of the 20th century.
6. Софія Русова (1856-1940) – педагог, одна з творців українського жіночого руху. Фото 1870-х рр. / Sophia Rusova (1856-1940) was an education, one of the pioneers of the Ukrainian women's movement. The photo was taken in the 1870s.
7. Іван Соловйовський (1889-1960) – педагог природознавства та фізик-експериментатор. Фото 1930-х рр. / Ivan Soloviyovskiy (1889-1960) was a teacher-naturalist and experimental scientist.
8. Людмила Суточинська (1918-1970) – учителька, авторка дитячої літератури, публіцист, дитячий письменник. Фото 1967 р. / Lyudmila Sutychynskaya (1918-1970) was a teacher, headmaster, journalist, children's writer. The photo was taken in 1967.

Шкільні будівлі School buildings

9. Шкільна школа у с. Западній Полтавській області. Збудована 1912 р. Фото 1970-х рр. / A village school in Zapadnyy village in Poltava region. It was built in 1912, the photo was taken in the 1970s.
10. Школа у селі Пашівці Кіровоградській області. Збудована у 1908-1910 рр. Фото 2002 р. / The school in Pashiv village in Kirovograd region. It was built in 1908-1910, the photo was taken in 2002.
11. Типова сільська школа у с. Казарівка Київської області. Збудована у 1959 р. Фото поч. 1960-х рр. / A typical village school in Kazarivka village in Kyiv region. It was built in 1959. The photo was taken in the early 1960s.
12. Типова міська школа 1970-х рр. м. Адажени Вінницької обл. Фото 1970 р. / A typical town school of 1970s. Ladnyivka Region. The photo was taken in the 1970s.

School Museum).⁵ Na razmere v Ukrajini sta v Slovenskem šolskem muzeju od začetka aprila simbolično opozarjala tudi panoja z razstave Poti izobraževanja v slovanskem svetu.

Tudi ta objava nekaterih poudarkov iz zgodovine ukrajinskega izobraževanja (v slovenščini, ukrajinščini in angleščini), pripravljena leta 2016 kot tekstualna predstavitev ukrajinskega dela razstave »Poti izobraževanja v slovanskem svetu / Paths of education in the Slavic world«, je vključena v to številko revije Šolska kronika v podporo ukrajinskim kolegom iz Pedagoškega muzeja v Kyivu, neodvisni Ukrajini in miru v svetu.

dr. Branko Šuštar

1.05 Poljudni članek

Oleksandr Mikhno*

Olga Sukhomlynska**

Pedagoški muzej Ukrajine, Kijev / Педагогічний Музей України, Київ / Pedagogical Museum of Ukraine, Kyiv⁶

I. Koraki v razvoju pismenosti v Ukrajini

Koraki v razvoju pismenosti. Razvoj izobraževanja v Ukrajini je povezan s pojavom krščanstva leta 988, ko je knez Vladimir odprl šolo v Kijevu. Kopija napisa iz 12. stoletja iz katedrale sv. Sofije kaže na stopnjo pismenosti (1a): »Pischan je zapisal, da je šel k duhovnikom (‘d’yak’) kot učenec«. Z besedo ‘d’yak’ so takrat poimenovali tako duhovnike kot učitelje. V nekaterih slovanskih deželah, so učence imenovali ‘d’yaki’: slovensko dijak, bolgarsko daci, hrvaško djak. V

5 <https://www.um.es/muvhe/2022/04/ukraine-solidarity-conference-school-museums-of-the-world/>

* Oleksandr Mikhno, DSc in Pedagogy, the Director of the Pedagogical Museum of Ukraine / Олександр Міхно, доктор педагогічних наук, директор Педагогічного музею України, amihno@ukr.net

** Scientific consultant / Науковий консультант: Olga Sukhomlynska, DSc in Pedagogy, chief researcher of the Pedagogical Source Studies and Biographistics Department of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine / Ольга Сухомлинська, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Педагогічний Музей України, Київ / Pedagogical Museum of Ukraine, Kyiv, <http://pmu.in.ua/>

Pouk v dekliški nedeljski šoli Hristine Alčevske. Harkov, po 1890.

Заняття у жіночій недільній школі Христини Алчевської. Харків. 1890-ті рр.
The classes in the all-girls Sunday school of Khrystyna Alchevska. Kharkiv. 1890s.

Ukrajini so učitelje imenovali “d’yak” do sredine 19. stoletja.

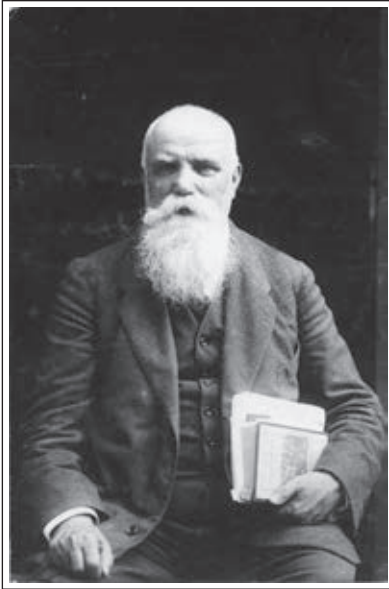
V 16. in 17. stoletju so za šole v Ukrajini skrbele pravoslavne bratovščine. Delovale so po načelih splošne dostopnosti in načelu enakosti vseh študentov. V drugi polovici 19. stoletja se je v Ukrajini začelo družbeno gibanje za enakovreden dostop do izobraževanja. Takrat je ukrajinska socialna aktivistka Khrystyna Alchevska (1841-1920) odprla zasebno dekliško nedeljsko šolo, ki je v Kharkivu v 50 letih izobrazila več kot 17 tisoč žensk.

V drugi polovici 40-ih let 20. stoletja so v Ukrajini pričele v okviru splošnega obveznega sedemletnega izobraževanja delovati šole za delovno mladino, večerne šole, ki še vedno delujejo. Danes v Ukrajini srednješolska (11 let) izobrazba ni obvezna. Leta 2016 je bilo v Ukrajini 17.337 šol s 3.783.150 učenci.

1. Del razstave v Pedagoškem muzeju Ukrajine. Razvoj izobraževanja v Kijevski Rusiji (11-13. stol). Katedrala sv. Sofije.
2. Prva bratovska šola, odprta 1586 v prostorih Onofrijevega samostana v Lvovu.
3. Pouk v dekliški nedeljski šoli Hristine Alčevske, 90. leta 19. stoletja.
4. Pouk kemije v šoli za mlade v poklicu.

II. Ukrajinski pedagogi, učitelji, učiteljice

Timofiy Lubenets (1855-1936) – Učitelj in strokovnjak na področju te-

Timofij Lubenets (1855-1936) učitelj-praktik in specialist za teorijo in metodologijo osnovnega izobraževanja.

Fotografija posneta na začetku 20. stol. / Тимофій Лубенець (1855-1936) – педагог-практик і фахівець з теорії та методики навчання. Фото поч. 20 ст. / Timofiy Lubenets (1855-1936) a teacher-practitioner and a specialist in the theory and methodology of primary education. The photo taken at the beginning of the 20th century.

torije in metodologije osnovnošolskega izobraževanja, predšolske vzgoje in izobraževanja odraslih. Njegova zapuščina so zamisel o enakem dostopu do izobraževanja za vse otroke, skrbni odnos do otroka, medsebojno povezovanje izobraževanja in usposabljanja.

Sophia Rusova (1856-1940) – je bila vzgojiteljica, ena izmed pionirk ukrajinskega ženskega gibanja, organizatorica prvih vrtcev v Kijevu, kjer je delala kot otroška vzgojiteljica; je prva ženska pedagoška pisateljica v Ukrajini, strokovnjakinja na področju predšolske vzgoje. Osrednji del njene pedagoške zapuščine predstavlja koncept razvoja ukrajinskega nacionalnega sistema izobraževanja in vzgoje.

Ivan Sokolyansky (1889-1960) – je bil učitelj in eksperimentalni znanstvenik. Svoje znanstveno življenje je posvetil izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, oblikoval je sistem izobraževanja za gluhe in slepe otroke, je avtor metod poučevanja gluhih in slepih ter gluhih in nemih otrok, razvijal pa je tudi bralni stroj za slepe.

Vasyl Sukhomlynsky (1918-1970) – je bil učitelj, ravnatelj, novinar, otroški pisatelj. Njegov humanistični pedagoški koncept je združeval klasično in ljudsko pedagogiko in je bil namenjen dvigu psiholoških sposobnosti posameznika, kot so zavest, empatija, samospoštovanje, odgovornost in podobno. Je avtor 55 pedagoških del, več kot 500 člankov in več kot 1500 zgodb in pripovedi za otroke. Njegova dela so bila prevedena v 59 jezikov in objavljena v približno 15 milijonih izvodih.

5. Timofiy Lubenets / Тимофій Лубенець (1855-1936) pedagog-praktik in strokovnjak za teorijo in metodologijo osnovnošolskega pouka / Тимофій Лубенець – педагог-практик і фахівець з теорії та методики навчання. Фото поч. 20 ст. / Timofiy Lubenets (1855-1936) a teacher-practitioner and a specialist in the theory and methodology of primary education. The photo was taken at the beginning of the 20th century.
6. Sophia Rusova (1856-1940) – je bila pedagoginja, ena od začetnic ženskega

gimabnja v Ukrajini, 70. leta 19. stoletja.

7. Ivan Sokolyansky (1889-1960) – pedagog-praktik in eksperimentalni znanstvenik.
8. Vasyl Sukhomlynsky (1918-1970) – učitelj, ravnatelj, novinar, otroški avtor, 1967.

III. Šolske stavbe

Šolske stavbe. V obdobju razvoja javnih pobud je bilo med 1910 in 1916 v osrednji ukrajinski regiji, v vaseh regije Poltava zgrajenih okrog 100 šol v »art nouveau« stilu (arhitekt Opanas Slastion, 1855-1933). Stroške je krila lokalna samouprava. Posebnost teh šol je šesterokotno okno in uporaba zložljivih predelnih sten, ki so omogočale, združevanje razredov v eno veliko dvorano. V nasprotju s cerkvijo, tradicionalnim verskim središče, je šola postala sekularno izobraževalno središče. Do danes je nastalo približno 50 šol, nekatere pa še vedno delujejo.

Primer eksperimentalne (nekonvencionalne) šole je šola v vasi Pavlysh. Stavba je bila zgrajena v 20. stoletju, gradnjo pa so financirali vaščani. Vasil Sukhomlynsky (1918-1970) je živel in delal kot ravnatelj na tej šoli med leti 1948 in 1970. Šolsko območje je preoblikoval v šolski kampus sestavljen iz 11 stavb in s površino 4,9 ha s parkom, šolskim vrtom, vinogradom in rastlinjakom.

V drugi polovici 20. stoletja je bilo zgrajenih več šolskih stavb tako v mestih kot na podeželju. Tipične mestne šole imajo praviloma 3-4 nadstropja in sprejmejo približno 1000 učencev (11), medtem ko so vaške šole večinoma dvonadstropne hiše, ki sprejmejo od 100 do 200 otrok (12).

9. Podeželska šola v vasi Zapadnici v oblasti Poltava, zgrajena 1912.
10. Šola v vasi Pavliš v oblasti Kirovohrad, grajena 1908-1910.
11. Tipična vaška šola v vasi Ksaverivka v oblasti Kijev, zgrajena 1959.
12. Tipična mestna šola iz 70. let 20. stoletja, Ladižin v Vinicki oblasti.

IV. Šolski pouk

Šolski pouk. Aleksandrova kmetijska šolska za gluhe in gluhoneme je prva izobraževalna ustanova za otroke s posebnimi potrebami v Ukrajini. Ustanovljena je bila leta 1903, na obrobju Aleksandrovska (danes Zaporozžje). Šolanje je trajalo 9 let in je potekalo večinoma ustno. Izobraževanje otrok v tej šoli je bilo brezplačno.

Med leti 1919 in 1924 je v Kijevu delovala raziskovalna (laboratorijska) delovna šola Timofija Lubenetsa. Osnovna načela izobraževanja v tej šoli so bili humanizacija, individualizacija, celovit razvoj učencev, spodbujanje otroške ustvarjalnosti in samostojnih dejavnosti, vključevanje delovne metode kot načela izobraževanja in načina organizacije otrokovega življenja.

Po drugi svetovni vojni so v Ukrajini delovale ločene deške in deklishe šole.

V deških šolah je bila večja pozornost namenjena telesni vzgoji, medtem ko so dekleta v dekliških šolah poučevali predmete, kot so stenografija in ročno šivanje, česar niso poučevali v deških šolah.

Sredi 20. stoletja so bili v ukrajinskih šolah postavljeni geografski temelji z namenom direktne uporabe vidljivosti v izobraževanju.

13. Pouk izražanja zvokov v Aleksandrovi šoli za gluhe, 1910.
14. Pouk v delovni šoli, Puša-Vodica (Kijev), zgodnja 20. leta 20. stoletja.
15. Pouk telovadbe v šolski sekciji deške šole v Lvovu, 1950.
16. Pouk geografije na prostem na srednji šoli v Harkovu, 1959.

V. Učbeniki in pedagoška literatura

Šolski učbeniki in pedagoška literatura. »Začetnica/Abecednik (Bukvar)« izvrstnega ukrajinskega pesnika Tarasa Ševčenka (1814-1861) je bila izdana 1861 v nakladi 10.000 izvodov in je bila namenjena začetnemu poučevanju branja in pisanja tako za otroke kot za odrasle v njihovem maternem jeziku v nedeljskih šolah. Predstavljala je zbirko ukrajinskega izročila in avtorskih verzov pesnika.

Prva uradna pedagoška revija "Svitlo" je izhajala v Kijevu med leti 1910 in 1914, služila je kot instrument pri kreiranju ideje nacionalne šole med učiteljstvom in javnimi osebnostmi. Predstavljala je tribune za diskusijo o načinih razvoja nacionalnega izobraževanja in platformo za diskusijo o ukrajinski metodologiji.

Učbenik Nikolara Čajkovskega / Nikolaya Tchaikovskya (1887-1970) je bil eden prvih učbenikov računstva v Ukrajini, natisnjen v Pragi leta 1925 z naslovom "Računstvo. Popolni učbenik za srednjo šolo in samostojno učenje. Knjiga I." Namen učbenika je bilo širjenje matematične kulture in promocija novih didaktičnih idej.

Abecednik Lidije Depolovič / Lidiye Depolovich (1869-1943) je med leti 1930 in 1950 doživela 19 ponatisov, natisnjenih je bilo več kot 10 milijonov izvodov, kar pomeni, da je več kot ena generacija otrok rasla s to čitanko.

17. Začetnica/Abecednik Tarasa Ševčenka (1861).
18. Prva ukrajinska pedagoška revija »Svitlo«, 1911.
19. Priročnik za algebro Nikolaja Čajkovskega (1925).
20. Začetnica Lidije Depolovič (1954).

VI. Učna sredstva in šolski pripomočki

Učna sredstva in šolski pripomočki. Ideja vizualne vzgoje, ki je postala razširjena v drugi polovici 19. stoletja, je v začetku 20. stoletja spodbudila nastanek pedagoških muzejev v Ukrajini. Pedagoški muzej v Kijevu, ki je bil usta-

novljen leta 1901, je poleg razstavnih prostorov imel tudi posebne prostore za prikaz učnih gradiv in naprav ter znanstveno učilnico, ki je prikazovala, kako so bile tovrstne učilnice opremljene v srednjih šolah (21).

Na dekliški trgovski šoli »Lyudmile in Mykole Volodkevich« (1900-1920) so pri pouku uporabljali vizualne pripomočke. Glavna načela so postala samostojno delo učenk in povezava izobraževanja z vsakdanjim življenjem. Praktično delo je potekalo v vseh razredih; prikazovali so mineraloške in botanične zbirke, slike; izvajali so poskuse in organizirali številne izlete. (22)

V 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja so uporabljali vizualno modeliranje. Npr. učenec je sam pripravil modele geometrijskih teles iz papirja. (23) Od 60-ih let so se pojavili tehnični pripomočki kot so radio, kino, televizija, avdio in video oprema, demo projekcije itd. (24)

21. Primer fizikalnega kabineta v Pedagoškem muzeju v Kijevu, 1912.
22. Pouk astronomije na dekliški trgovski šoli L. in M. Volodkevič, po letu 1910.
23. Dijaki na srednji šoli v vasi Onufrijika izdelujejo geometrična telesa, 1960.
24. Pouk angleščine v jezikovnem laboratoriju, Snižne v oblasti Doneck, 70. leta 20. stoletja.

I. Етапи розвитку грамотності в Україні

Етапи розвитку грамотності в Україні. Розвиток освіти в Україні пов'язаний із запровадженням християнства у 988 р., тоді ж князь Володимир відкрив школу у Києві. Про рівень грамотності свідчить копія графіті 12 ст. з Софійського собору: «Пищан писав, до дяків ходив учеником». Словом «дяк» тоді називали і церковнослужителя, і вчителя. В деяких слов'янських країнах дяком називали школяра: словенське «dijak» - «студент»; болгарське «дякъ» - «школяр»; хорватське «đak» - «студент». В Україні дяком називали вчителя до середини 19 ст.

У 16-17 ст. в Україні діяли братські школи, які утримувалися православними братствами. Існували на засадах загальнодоступності, принципу рівності всіх учнів. У 2-й половині 19 ст. в Україні починається громадський рух за рівний доступ до освіти. У 1862 р. в Україні нараховувалося 90 недільних шкіл. Тоді ж українська громадська діячка Христина Алчевська (1841-1920) відкрила у Харкові приватну жіночу недільну школу, в якій протягом 50 років здобуло освіту понад 17 тисяч жінок.

У 2-й половині 1940-х р. в умовах загальної обов'язкової семирічної освіти в Україні починають діяти школи робітничої молоді— вечірні школи. Існують і зараз. Нині в Україні існує обов'язкова середня (11-річна) освіта. Станом на 2016 р. в Україні функціонує 17 337 шкіл, в яких навчається 3 783 150 учнів.

1. Фрагмент експозиції Педагогічного музею України. Розвиток освіти в

- Київській Русі (11-13 ст.). Софійський собор.
2. Перша братська школа, відкрита в 1586 р. у приміщенні Онуфріївського монастиря у Львові.
 3. Заняття у жіночій недільній школі Христини Алчевської. Харків. 1890-ті рр.
 4. Урок хімії у школі робітничої молоді. Харків. 1963 р.

II. Українські педагоги, вчителі, жінки-педагоги

Тимофій Лубенець (1855-1936) педагог-практик і фахівець з теорії та методики початкового навчання, дошкільного виховання та освіти дорослих. Через усю його спадщину проходять ідеї рівного доступу до освіти усіх дітей, дбайливого ставлення до дитини, зв'язку навчання і виховання з життям.

Софія Русова (1856-1940) – педагог, одна з піонерок українського жіночого руху, організатор перших дитячих садків у Києві, де працювала вихователькою (садівницею); перша жінка педагог-теоретик в Україні, фахівець у галузі дошкільного виховання. Центральне місце в її педагогічній спадщині займає концепція розбудови української національної системи освіти і виховання.

Іван Соколянський (1889-1960) педагог-практик та науковець-експериментатор, присвятив своє наукове життя освіті і вихованню дітей з особливими потребами, засновник системи освіти дітей з втратою слуху і зору, автор методики навчання сліпо-глухих та глухо-німих дітей, розробник конструкції читальної машини для сліпих.

Василь Сухомлинський (1918-1970) - учитель, директор сільської школи, публіцист, дитячий письменник. Його гуманістична педагогічна концепція поєднує класичну і народну педагогіку, спрямована на виховання внутрішніх (психологічних) регуляторів особистості: совісті, емпатії, почуття власної гідності, відповідальності тощо. Автор 55 педагогічних праць, більше 500 статей та понад 1500 оповідань і казок для дітей. Його праць перекладені на 59 мов світу накладом близько 15 мільйонів примірників.

5. Тимофій Лубенець – педагог-практик і фахівець з теорії та методики навчання. Фото поч. 20 ст.
6. Софія Русова - педагог, одна з піонерок українського жіночого руху. Фото 1870-х рр.
7. Іван Соколянський - педагог-практик та науковець-експериментатор, Фото 1930-х рр.
8. Василь Сухомлинський - учитель, директор сільської школи, публіцист, дитячий письменник. Фото 1967 р.

III. Шкільні будівлі

*Тіпична подеžельська школа в селі Ксаверівка в регіоні Київ, збудована 1959.
Фотograфiровано в згодних 60. лeтiх 20. стол. / Тунова сільська школа у с.
Ксаверівка Київської області. Збудована у 1959 р. Фото поч. 1960-х рр. /
A typical village school in Ksaverivka village in Kyiv Region. It was built in 1959.
The photo was taken in early 1960s.*

Шкільні будівлі.Протягом 1910-1916 рр. в період розвитку громадської ініціативи, в центральному регіоні України - у селах на Полтавщині було побудовано близько 100 шкіл у стилі український архітектурний модерн (архітектор Опанас Сластiон; 1855-1933) на кошти земств – органів місцевого самоврядування. Особливістю їх є шестигранні вікна та застосування розкладних дерев'яних перегородок, які дозволяли об'єднувати класи між собою в одну велику залу. Завдяки башточкам, увінчаним шпилями, школа набувала значення світського освітнього центру села на противагу церкві – традиційному релігійному центру. До сьогодні збереглося близько 50 шкіл, деякі досі функціонують.

Прикладом авторської (нетипової) школи є школа у с. Павлиш. Приміщення збудоване на поч. 20 століття на кошти жителів села. У цій школі в 1948-1970 роках жив і працював директором Василь Сухомлинський (1918-1970), який перетворив її на шкільне містечко, що зараз складається з 11 будинків і займає площу 4,9 гектара з парком, Садам Матері, виноградни-

ком, теплицею.

У 2-й половині 20 ст. в Україні було побудовано багато шкільних приміщень як у містах, так і в сільській місцевості. Як правило, типові міські школи мають 3-4 поверхи і розраховані приблизно на 1000 учнів, а сільські школи є переважно двоповерховими, де навчається в середньому від 100 до 200 дітей.

9. Школа у с. Западинці Полтавської області. Збудована 1912 р. Фото 1970-х рр.
10. Школа у селі Павлиш Кіровоградської області. Збудована у 1908-1910 рр. Фото 2002 р.
11. Типова сільська школа у с. Ксаверівка Київської області. Збудована у 1959 р. Фото поч. 1960-х рр.
12. Типова міська школа 1970-х рр. м. Ладижин Вінницької обл. Фото 1970 р.

IV. Шкільні уроки

Шкільні уроки. Олександрівське училище-хутір для глухонімих – перший в Україні навчальний заклад для дітей з особливими потребами, який було засновано у 1903 році на околиці Олександрівська (нині – м. Запоріжжя). Курс навчання тривав 9 років і проводився переважно за усними методиками. Навчання дітей в школі було безкоштовним.

У 1919-1924 р. у Києві діяла дослідна (лабораторна) трудова школа Тимофія Лубенця. Основними принципами навчання в школі були: гуманізація, індивідуалізація, різнобічний розвиток учнів, спонукання до творчості та самодіяльності дітей, широке застосування трудового методу як принципу навчання і способу організації життя дітей.

Після 2-ї світової війни в Україні існували школи з роздільним навчанням хлопців і дівчат. У чоловічих школах більшу увагу приділяли фізичній підготовці. У жіночих школах дівчата вивчали, наприклад, такі предмети, як стенографія, рукоділля, яких у чоловічих школах не було.

У середині 20 ст. в українських школах масово створюються географічні майданчики з метою безпосередньої реалізації принципу наочності у навчанні.

13. Урок постановки звуків у Олександрівській школі для глухих. Фото 1910 р.
14. Урок у трудовій школі в Пущі-Водиці (Київ). Фото початку 1920-х рр.
15. Урок гімнастики у спортивній секції чоловічої школи Львова. Фото 1950 р.
16. Урок на географічному майданчику середньої школи у Харкові. Фото 1959 р.

V. Шкільні підручники і педагогічна література

Pouk geografije na igrišču srednje šole v Harkovu, fotografirano 1959. / Урок на географічному майданчику середньої школи у Харкові. Фото 1959 р. / A lesson on a geographical field of a secondary school in Kharkiv. The photo was taken in 1959.

Шкільні підручники і педагогічна література. «Буквар» видатного українського поета Тараса Шевченка (1814-1861) виданий 1861 року тиражем 10 000 для початкового навчання грамоти дітей та дорослих українців рідною мовою в недільних школах. Складений із кращих зразків українського фольклору та частково з власних творів.

Перший офіційний український педагогічний журнал «Світло» виходив у Києві у 1910-1914 рр. і відіграв важливу роль у консолідації українських педагогів і громадських діячів довкола ідеї національної школи, був трибуною для обговорення шляхів розвитку національної освіти, платформою становлення української методичної науки.

Підручник Миколи Чайковського (1887-1970) - один з перших підручників з алгебри українською мовою. Виданий у Празі у 1925 р. під назвою «Алгебра. Повний курс середньої школи та для самоосвіти. Книга I». Мета підручника - поширення математичної культури та популяризація нових дидактичних ідей.

«Буквар» Лідії Деполович (1869-1943) протягом 1930-1950-х років пе-

ревидавався 19 разів. Загальний тираж букварів Дєполович перевищив 10 мільйонів екземплярів. За букварем Дєполович виросло не одне покоління українських дітей.

17. Буквар Тараса Шевченка (1861)
18. Перший український педагогічний журнал «Світло» (1911, Листопад)
19. Підручник з алгебри Миколи Чайковського (1925)
20. Буквар Лідії Дєполович (1954)

VI. Навчальні посібники та шкільне обладнання

Навчальні посібники та шкільне обладнання. Ідея наочного навчання, що набула поширення у 2-й половині 19 – на початку 20 ст. спровокувала створення в Україні педагогічних музеїв. У Києві Педагогічний музей, що розпочав свою діяльність у 1901 р., мав, крім експозиційних залів, спеціальні кабінети для демонстрування навчальних посібників і приладів, а також фізичний кабінет, що слугував зразком для обладнання фізичних кабінетів у середніх навчальних закладах. (21)

З максимальним використанням наочного навчання проводилися заняття у Жіночому комерційному училищі Людмили і Миколи Володкевичів в Києві (1900-1920). Основними його принципами стали самодіяльність учнів і зв'язок навчання з життям. Практичні роботи запроваджувалися в усіх класах, демонструвалися мінералогічні та ботанічні колекції, картини, проводилися досліди, організовувалися численні екскурсії. (22)

У 1950-1960-х роках використовувався такий наочно-практичний метод навчання, як наочне моделювання. Наприклад, учні самостійно виготовляли моделі геометричних фігур з паперу. (23)

Починаючи з 1960-х років у навчальному процесі застосовують технічні засоби навчання: радіо, кіно, телебачення, аудіо-, відеотехніка, засоби широкоформатної демонстрації (проекції) тощо. (24)

21. Зразковий фізичний кабінет у Педагогічному музеї в Києві. Фото 1912 р.
22. Заняття з астрономії у Жіночому комерційному училищі Л. і М. Володкевичів у Києві. Фото 1910-х рр.
23. Учні середньої школи с. Онуфріївка Кіровоградської області виготовляють моделі геометричних фігур Фото 1960 р.
24. Урок англійської мови у лінгафонному кабінеті м. Сніжне Донецької обл. Фото поч. 1970-х рр.

I. Steps in development of literacy in Ukraine

Steps in the development of literacy. The development of education in Ukraine was bound up with the introduction of Christianity in 988, when Prince Vladimir opened a school in Kyiv. A copy of the graffiti from the 12th century from the Cathedral of St. Sophia: »Pischan wrote that he went to the d'yaks (clerks) as a disciple« is indicative of the level of literacy (1a). The word »d'yak« (»clerk«) was then used to call both a clergyman, and a teacher. In some Slavic countries, the students were called d'yaks: a Slovenian word »dijak« means »a student«; a Bulgarian word »Daci« means »a school-boy«; a Croatian »đak« means »a student«. In Ukraine, a teacher had been called d'yak until the middle of the 19th century.

In the 16th-17th centuries operational brethren schools in Ukraine were kept by orthodox brethren. They existed on the principles of general availability, the principle of equality of all students. In the 2nd half of the 19th century a social movement for equal access to education starts in Ukraine. In 1862 there were 90 Sunday schools in Ukraine. At that time a Ukrainian social activist Khrystyna Alchevska (1841-1920) opened a private all-girls Sunday school, which educated more than 17 thousand women for 50 years, in Kharkiv.

In the 2nd half of the 1940s, schools for working youth, night schools, began to operate in Ukraine in the context of the universal compulsory seven-year education. They exist at the present time as well. Now there is no compulsory secondary (11-year) education in Ukraine. As of 2016, there are 17 337 schools with 3 783 150 students in Ukraine.

1. A fragment of the exhibition of the Pedagogical Museum of Ukraine. The development of education in Kyivan Rus (11th-13th century). The Cathedral of St. Sophia.
2. The first brethren school, established in 1586 in the premises of the St. Onuphiy Monastery in Lviv.
3. The classes in the all-girls Sunday school of Khrystyna Alchevska. Kharkiv. 1890s.
4. Chemistry lesson in the school for working youth. Kharkiv. 1963.

II. Ukrainian pedagogues, teachers, female teachers

Timofiy Lubenets (1855-1936) was a teacher-practitioner and a specialist in the theory and methodology of primary education, preschool education and adult education. The idea of equal access to education for all children, a caring attitude towards the child, interconnection of training and education interfuse his entire legacy.

Sophia Rusova (1856-1940) was an educator, one of the pioneers of the Ukrainian women's movement, an organizer of the first kindergartens in Kyiv, where she worked as a child educator; the first woman educator-writer in Ukraine,

an expert in the field of preschool education. The central place in her pedagogical heritage is taken by the concept of development of the Ukrainian national system of education and upbringing.

Ivan Sokolyansky (1889–1960) was a teacher-practitioner and experimental scientist. He devoted his scientific life to education of children with special needs, was the founder of the system of education of children with the loss of hearing and vision, the author of methods of teaching deaf-blind and deaf-mute children, the developer of the design of the reading machine for the blind.

Vasyl Sukhomlynsky (1918–1970) was a teacher, headmaster, journalist, children's writer. His humanistic pedagogical concept combined classical and folk pedagogy, and was aimed at raising internal (psychological) controls of the individual, such as conscience, empathy, self-esteem, responsibility, and the like. He was the author of 55 pedagogical works, more than 500 articles and more than 1500 stories and tales for children. His works have been translated into 59 languages and published in approximately 15 million copies.

5. Timofiy Lubenets (1855–1936) a teacher-practitioner and a specialist in the theory and methodology of primary education. The photo was taken at the beginning of the 20th century.
6. Sophia Rusova (1856–1940) was an educator, one of the pioneers of the Ukrainian women's movement. The photo was taken in the 1870s.
7. Ivan Sokolyansky (1889–1960) was a teacher-practitioner and experimental scientist.
8. Vasyl Sukhomlynsky (1918–1970) was a teacher, headmaster, journalist, children's writer. The photo was taken in 1967.

III. School buildings

School buildings. During 1910–1916, in the period of the development of public initiatives, about 100 schools in the Ukrainian architectural art nouveau style were built (by the architect Opanas Slastion; 1855–1933) in the central region of Ukraine, in the villages of Poltava region, at the expense of the country councils – local self-government bodies. Their special feature is the hexagonal window and the use of folding partitions that allowed to combine classes together into one large hall. Thanks turrets, crowned by steeples, the school became a secular educational center of the village in opposition to the church, the traditional religious center. Until today there have been about 50 schools, some of them are still functioning.

An example of an experimental (unconventional) school is a school in the village of Pavlysh. The building was constructed in the 20th century, the construction was funded by the inhabitants of the village. Vasyl Sukhomlynsky (1918–1970) lived and worked as the headmaster in this school in 1948–1970, and

transformed it into a school campus which consists of 11 buildings and occupies an area of 4.9 hectares of land with a park, the school garden, a vineyard and a greenhouse.

In the 2nd half of the 20th century many school buildings were built in Ukraine both in cities and in rural areas. As a rule, typical town schools have 3-4 floors and provide for a total number of approximately 1000 pupils(11), and village schools are mostly two-story houses, where an average of 100 to 200 children study (12).

9. *A village school in Zapadyntsy village in Poltava region. It was built in 1912, the photo was taken in the 1970s.*
10. *The school in Pavlysh village in Kirovohrad region. It was built in 1908-1910. The photo was taken in 2002.*
11. *A typical village school in Ksaverivka village in Kyiv region. It was built in 1959. The photo was taken in the early 1960s.*
12. *A typical town school of 1970s. Ladyzhyn of Vinnytsia Region. The photo was taken in the 1970.*

IV. School lessons

School lessons. Aleksander's school-farm for the deaf-mute is the first educational institution for children with special needs in Ukraine. It was founded in 1903, on the outskirts of Aleksandrivsk (now Zaporizhzhia). The course of study lasted 9 years and was mainly in accordance with oral procedures. The education of children in the school was free.

In 1919-1924 the research (laboratory) labor school of Timofiy Lubenets operated in Kiev. The basic principles of education in the school were humanization, individualization, comprehensive development of students, encouraging children's creativity and independent actions, mainstreaming of labor method as the principle of education and the way of the organization of children's lives.

After the 2nd World War there were schools with separate teaching of boys and girls in Ukraine. In all-boys schools more attention was paid to physical training. In all-girls schools girls studied, for example, such subjects as stenography, needlework, which were not taught in all-boys schools.

In the middle of the 20th century geographical grounds were created on a massive scale in Ukrainian schools with the purpose of direct implementation of the principle of visibility in education.

13. *A lesson of the articulation of sounds in Alexander's school for the deaf. The photo was taken in 1910.*
14. *A lesson in labor school in Puscha-Voditsa (Kyiv). The photo was taken in the early 1920s.*

15. Gymnastics lessons in the sports section of the all-boys school in Lviv. The photo was taken in 1950.
16. A lesson on a geographical field of a secondary school in Kharkiv. The photo was taken in 1959.

V. School textbooks and pedagogical literature

School textbooks and pedagogical literature. «ABC Book» by an outstanding Ukrainian poet Taras Shevchenko (1814-1861) published in 1861 in edition of 10 000 thousand copies for the initial teaching of literacy for Ukrainian children and adults in their native language in Sunday schools. A composite of the best samples of Ukrainian folklore and partly from his own works.

The first official Ukrainian pedagogical magazine »Svitlo« was published in Kiev from 1910 to 1914 and was instrumental in consolidating Ukrainian teachers and public figures around the idea of the national school; it was a tribune for discussion of the ways of developing national education, a platform of the formation of Ukrainian methodical science.

The coursebook by Nikolay Tchaikovsky (1887-1970) was one of the first algebra schoolbooks in Ukrainian. It was published in Prague in 1925 under the title “Algebra. A Complete Course for the Secondary School, and for Self-Education. Book I”. The aim of the coursebook was the spread of mathematical culture and promotion of new didactic ideas.

“ABC Book” by Lidiya Depolovich (1869-1943) was republished 19 times over the span of 1930-1950s. The total circulation of ABC book by Depolovich was over 10 million copies. More than one generation of Ukrainian children grew with ABC book by Depolovich.

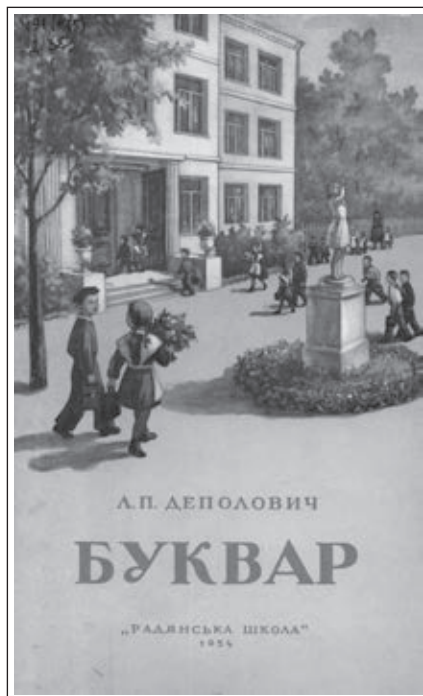
17. ABC book by Taras Shevchenko (1861)
18. The first Ukrainian pedagogical magazine «Svitlo» (November 1911)
19. Algebra Coursebook by Nikolay Tchaikovsky (1925)
20. ABC book by Lidiya Depolovich (1954)

VI. Teaching aids and school equipment

Teaching aids and school equipment. The idea of visual education, which became widespread in the 2nd half of the 19th - at the beginning of the 20th century, provoked the creation of pedagogical museums in Ukraine. The Pedagogical Museum in Kyiv, which was founded in 1901, besides the exhibit halls, had special rooms for display of teaching materials and devices, as well as a science classroom that served as a model for the equipment of science classrooms in secondary schools. (21)

Prva ukrajinska pedagoška revija »Svitlo« (november 1911) / Перший український педагогічний журнал «Світло» (1911, Листопад) / The first Ukrainian pedagogical magazine «Svitlo» (November 1911).

Začetnica Lidije Depolovič (1954) Буквар Лідії Дєполович (1954) / ABC book by Lidija Depolovich (1954).

The classes in the All-Girls Commercial School of Lyudmila and Mykola Volodkevich (1900-1920) were conducted with the maximum use of visual aids in teaching. Its main principles became independent activity of the students and connection of education with life. Practical work was carried out in all the classes; mineralogical and botanical collections, paintings were demonstrated; experiments were conducted and numerous excursions were organized. (22)

In the 1950s-1960s such a clearly practical method of learning, as visual modeling, was used. For example, students produced models of geometric shapes out of paper on their own. (23) Since the 1960s such technical means as radio, cinema, television, audio-and video equipment, demo projection, etc. have appeared. (24)

21. An exemplary science classroom in the Pedagogical Museum in Kyiv. The photo was taken in 1912.
22. Lessons on astronomy in all-girls Commercial School of L. and M. Volodkevich. The photo was taken in 1910s.

Pouk astronomije na dekliški trgovski šoli L. in M. Volodkevič v Kyivu, po letu 1910 / Заняття з астрономії у Жіночомукомерційномуучилищі Л. і М. Володкевичів у Києві. Фото 1910-х рр. / Lessons on astronomy in all-girls Commercial School of L. and M. Volodkevich. The photo was taken in 1910s.

23. Pupils of the secondary school of Onufriyivka village of Kirovograd region are making models of geometric shapes. The photo was taken in 1960.
24. English lesson in the language laboratory in Snizhne of Donetsk region. The photos was taken at the beginning of 1970s.

Literatura / Література / Literature

- Колекція «Українська дитяча книга 1885—1923 рр.» Педагогічного музею України: Каталог-путівник / A collection »Ukrainian Children's Book 1885-1923« of the Pedagogical Museum of Ukraine: A Catalogue Guidebook.
- Циркуляри по Київському навчальному округу у фондах Педагогічного музею України (1874—1917 рр.) : Каталог-путівник / The circulars on Kyiv Educational District in the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine (1874-1917 pp.): Catalogue Guidebook.
- Михайло Кравчук. Вибрані праці. Історія і методика математики / Mikhaylo Kravchuk. Selected works. History and Methods of Mathematics.
- Григорій Гринько. Олександр Шумський: Статті. Промови. Документи / Grigoriy Grinko. Alexander Shumsky: Articles. Speeches. Documents.

Український науково-дослідний інститут педагогіки на сторінках педагогічних журналів 1926—1976 рр. / Ukrainian Scientific-Research Institute of Pedagogy on the pages of pedagogical magazines of the span of 1926-1976.

Постер виставки «Князь Володимир в історії української освіти» (2015) / The poster of the exhibition »Prince Vladimir in the History of Ukrainian Education« (2015)

Листівка до виставки «Василь Сухомлинський: світовий вимір» (2016) / Leaflet_An advertising blotter of the exhibition »Vasily Sukhomlynsky: the Global Scale« (2016)

Здійснюючи видавничу діяльність, Педагогічний музей України виконує низку важливих завдань: реалізує місію музею, популяризує історію освіти, формує і просуває позитивний імідж музею в суспільстві.

У 2014 році музей започаткував видавничу серію «Педагогічні републікації», що має на меті популяризувати і актуалізувати маловідомі або призабуті праці українських вчених, педагогів, освітніх діячів минулого.

2015 року започатковано видавничу серію «Бібліофонд Педагогічного музею», мета якої – оприлюднення результатів наукового опрацювання фондів музею у формі каталогів книжкових музейних колекцій. Ще один напрям видавничої діяльності музею: афіші та листівки до виставок, які організовує музей.

Carrying out publishing activities, the Pedagogical Museum of Ukraine fulfills a number of important tasks: implements the mission of the Museum, popularize the history of education, creates and promotes a positive image of the Museum in the society.

In 2014, the Museum founded the publishing series »Pedagogical Republications«, which aims to promote and modernize the little-known or half-forgotten works of Ukrainian scientists, teachers, educational leaders of the past.

In 2015 a series of »The Bibliotholdings of the Pedagogical Museum«, the aim of which is the publication of the results of the scientific processing of the museum holdings in the form of book catalogues of the museum collections started being published. One more direction of the publishing activities of the museum are the posters and leaflets of the exhibitions organized by the museum.